

Poznań, 1.12.2023

Dr hab. Ryszard Necel, Prof. UAM

Wydział Socjologii UAM

Recenzja pracy doktorskiej mgr **Magdaleny Błaszczyk** pt. Budowa narzędzia służącego monitorowaniu i szacowaniu zapotrzebowania na usługi realizowane w ramach polityki społecznej na poziomie regionalnym i lokalnym.

Przedstawiona do recenzji rozprawa, przygotowana przez mgr Magdalенę Błaszczyk na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, stawiała za cel opracowanie oraz implementację narzędzia opartego na systematycznym zbieraniu danych pochodzących ze statystyki publicznej i zasobów samorządów, służącego monitorowaniu oraz szacowaniu zapotrzebowania na usługi społeczne świadczone na rzecz dzieci i młodzieży oraz ich rodzin. Praca została napisana w ramach programu „Doktorat wdrożeniowy”, którego przedmiotem jest tworzenie warunków do rozwoju współpracy podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Program doktoratu wdrożeniowego skoncentrowany jest na rozwiązaniach praktycznych dla konkretnych problemów w środowisku zawodowym lub społeczności. Kontekst pracy pisanej w oczekiwaniu, że działalność naukowa przyniesie wymierne korzyści praktyce zawodowej był brany pod uwagę przy recenzji dysertacji.

Celem pracy, jak pisze sama Autorka, jest stworzenie narzędzia inkluzywnej polityki społecznej szacującego zapotrzebowanie na usługi dla dzieci i młodzieży oraz ich rodzin w województwie łódzkim i jego powiatach.

Praca jest podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne. Promotorem pracy doktorskiej jest dr hab. Ewa Kusideł, prof. UŁ oraz dr hab. Agnieszka Golczyńska-Grondas, prof. UŁ.

1. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie.

Podstawy teoretyczne pracy przedstawione zostały w pierwszym rozdziale pt. „Problemy społeczne – polityka społeczna – usługi społeczne”.

Autorka osadza pracę głównie w ramie teoretycznej socjologii problemów społecznych. Jest to pogłębiony przegląd literatury z zakresu historycznie zmiennych sposobów definiowania problemów społecznych. Charakterystyczną cechą konceptualizacji pojęcia problemów społecznych w rozdziale 1 jest to, że przy doborze źródeł teoretycznych mgr Błaszczyk skupiła się przede wszystkim na polskich źródłach rekonstruujących stanowiska zagranicznych autorów, m.in. Krzysztofa Fryszackiego, Lucjana Misia.

Szczególnie warta uwagi jest przytoczona przez Autorkę, a rzadko przywoływana w polskiej literaturze, systematyzacja Earla Rubingtona i Martina S. Weinberga (2011). Szkoda, że w pracy nie ma jasno wyrażonego stanowiska, która z opisywanych perspektyw jest szczególnie istotna dla podejmowanych w pracy rozważań.

Opracowany przegląd perspektyw teoretycznych na temat problemów społecznych posłużył autorce do rozważań na temat rodziny jako instytucji wypełniającej funkcje opiekuńczo –

wychowawcze (podrozdział 1.2. Funkcjonowanie współczesnych rodzin a problemy społeczne). Autorka wskazuje poszczególne problemy społeczne, które mają wpływ na kondycję środowiska rodzinnego oraz charakteryzując poszczególne kryzysy wynikające z bezrobocia, uzależnień, przemocy odwołując się przy tym do bogatej literatury przedmiotu oraz opracowań empirycznych. W tej części autorka wykazała się bardzo dużą erudycją i znajomością literatury. Jedynym dostrzeżonym przeze mnie niedostatkim tej części rozprawy jest brak omówienia wewnątrz rodzinnych przemian i ich uwarunkowań w kontekście opiekuńczo-wychowawczym. Mam tu na myśli ewolucję ról rodzinnych, czy etykę troski, która również ulega przekształceniom. Zasadniczą słabością tej części pracy jest opis funkcji rodziny tylko z perspektywy diady rodzic – małoletnie dziecko, co jednak nie wyczerpuje empirycznego desygnatu tego pojęcia. W polityce społecznej funkcje opiekuńcze postrzega się równie często z perspektywy usług realizowanych na rzecz innych osób niesamodzielnych, np. osób starszych. Zdaje sobie sprawę, że to ograniczenie analizy funkcji rodzinnych do tych skoncentrowanych na dziecku było świadomym zabiegiem podyktowanym wyborem obszaru praktycznych analiz, ale warto byłoby umotywować przed czytelnikiem zawężenie tych rozważań.

W podrozdziale 1.3. Polityka społeczna i usługi społeczne jako odpowiedź na problemy społeczne przedstawione są główne propozycje klasyfikujące modele polityki społecznej Richarda Titmussa oraz Gosty Esping-Andersena. Ponad to Autorka dokonuje udanej próby opisu miejsca, jakie w poszczególnych modelach polityki społecznej zajmują usługi społeczne i jaką rolę w tych modelach pełni perspektywa usługowa. Kolejny raz w pracy zabrakło autorskiego komentarza, który byłby propozycją przełożenia tych teoretycznych modeli na praktykę polskiej polityki społecznej i próbą odpowiedzi, do jakiego modelu jest nam najbliższe. Być może ciekawszą perspektywą z punktu widzenia wdrożeniowego charakteru niniejszej pracy byłoby spojrzenie na politykę społeczną z perspektywy praktyki środowiskowej służącej

planowaniu społecznemu i reformom społecznym. Warto w tym względzie odwołać się do modelu praktyki środowiskowej Jacka Rothmanna, która ze względu na swoją trafność jest powszechnie znana i uznana za klasyczną. Rozdział warto byłoby również uzupełnić o opis istoty polityki społecznej opartej na dowodach (evidence based policy), bo w gruncie rzeczy cała praca jest praktyczną realizacją tej właśnie praktyki.

Reasumując teoretyczne podstawy pracy, cechuje się ona dobrze przygotowaną podstawą literaturową. Autorka prezentuje szerokie spektrum pojęć i zagadnień, które umożliwiają czytelnikowi zrozumienie złożoności tematu i uświadamiają konieczność wdrożenia opracowywanego narzędzia. Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna, dobrze opracowany spis rzeczy ułatwia nawigację po poszczególnych rozdziałach. Liczne odwołania do literatury przedmiotu oraz do opracowań empirycznych wskazują na dobre rozeznanie w problematyce. Warto jednak podkreślić, że praca powinna być silniej osadzona w polityce społecznej rozumianej w kontekście planowania strategicznego i reform społecznych.

Jeśli chodzi o techniczne aspekty dotyczące oceny teoretycznej wiedzy mgr Błaszczyk to generalnie bibliografia jest dobrze opracowana – za wyjątkiem jednej sytuacji, gdzie powołuje się w przypisach na źródło, które nie znajduje swojego odzwierciedlenia w bibliografii, Etzioni 1976. Na wyróżnienie zasługuje styl i formalne dopracowanie rozprawy. Autorka, dla której, jak przypuszczam, język ekspercki jest bliższy niż akademicki, pisze w sposób jasny i klarowny, niestosując wielu eksperckich pojęć i skrótów myślowych.

2. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora.

Niewątpliwie doktorantka posiada umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej – choć w kilku obszarach poczynione ustalenia empiryczne wymagałyby uzupełnienia. Oceniając warsztat naukowy w pierwszej kolejności przedstawię jego mocne strony, a następnie przejdę do uwag krytycznych.

W rozdziale 2 na temat czasowo-przestrzennego zróżnicowania wybranych usług Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego formułowania wniosków na podstawie zebranych danych, co świadczy o jej zdolnościach analitycznych. Na uwagę zasługują konsekwentnie prowadzona narracja od zróżnicowań międzywojewódzkich, poprzez różnice międzypowiatowe, aż po opis uwarunkowań łódzkich również w perspektywie porównawczej. Mimo wielości danych opis prowadzony jest przystępnym i dynamicznym językiem, struktura wyводу jest klarowna i logiczna. Autorka potrafi również przygotować czytelne grafiki i wykresy, które skutecznie wspomagają przedstawione opisy. Na wysoką ocenę umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej składa się również to, że mgr Błaszczuk nie ogranicza się jedynie do charakterystyki zróżnicowania usług, ale podejmuje się też autorskich poszukiwań ich przyczyn, które nie wynikają bezpośrednio z natury przedstawianych danych. Powołam się w tym miejscu na przykład przestrzennych zróżnicowań w zakresie wychowania przedszkolnego, na str. 86 w następujący sposób tłumaczy wyższy popyt na tego typu usługi w miastach niż na terenach wiejskich: „Na obszarach wiejskich odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli jest niższy niż ten notowany w miastach, jednak w przypadku tych danych należy wziąć po uwagę praktykę korzystania przez rodziców z przedszkoli znajdujących się poza ich stałym miejscem zamieszkania (np. w gminie, w której rodzice pracują), co w połączeniu np. z procesami suburbanizacji skutkuje nadreprezentacją upowszechnienia przedszkolnego w miastach”. Podobnie na stronie 89 tłumaczy tę tendencję oceną jakości usług przez rodziców: „Rodzice niejednokrotnie preferują też placówki prywatne lub instytucje umieszczone na terenach miejskich w oparciu o przekonanie o wyższej jakości oferowanych

przez nie usług, od tych jakimi charakteryzują się przedszkola wiejskie”. Warto podkreślić, że mgr Błaszczyk niestawia pochopnych diagnoz i często wysnuwa wniosek o konieczności przeprowadzenia pogłębionych badań.

W rozdziale 3 „Oszacowanie zapotrzebowania na usługi społeczne dla dzieci i młodzieży – opis narzędzia oraz uzyskane wyniki” zawarta jest metodologia badań. Podrozdział metodologiczny jest skonstruowany poprawnie i prezentuje solidne przygotowanie Autorki w zakresie metod prognozowania społecznego. Jasno postawiony jest cel główny i cele szczegółowe rozprawy. Dyskutowałbym jednak z treścią celu głównego, czy faktycznie jest to „stworzenie narzędzia inkluzywnej polityki społecznej”. Przygotowane narzędzie monitorowania może jedynie przyczynić się do opracowania bardziej inkluzywnej polityki opartej na trafnych diagnozach.

Mgr Błaszczyk jest świadoma ograniczeń, z jakimi musi się zmierzyć w podejmowaniu próby prognozowania usług społecznych, szczególnie tych kierowanych do grup wrażliwych. Czynniki zakłócające pomiar to między innymi: zmieniająca się oferta usług, zmiana charakterystyki grupy docelowej, występowanie zdarzeń trudnych do przewidzenia (np. wojna, pandemia). Nie polemizuję z twierdzeniem, że wyżej wymienione czynniki znacznie utrudniają czynienie obiektywnych prognoz. Z drugiej jednak strony trudno zgodzić się z opinią Autorki, że uwarunkowanie zapotrzebowania na usługi powszechne warunkuje głównie demografia, czego najlepszym dowodem jest zwiększony popyt na usługi w skutek wojny w Ukrainie.

Zasadniczą słabością części metodologicznej pracy jest to, że nie wyjaśniono w niej w satysfakcjonujący sposób, czym podyktowany był wybór usług stanowiących przedmiot opracowywanych prognoz. Jeśli chodzi o usługi powszechne miały być te, które w największym stopniu przejmują od rodzin zadania związane z wypełnianiem funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Wymienia wśród nich usługi związane z opieką nad dziećmi do lat 3, tj. żłobki, kluby dziecięce, opiekunowie dzienni, nianie i usługi związane z edukacją,

opieką i wychowaniem, tj. przedszkola oraz szkoły podstawowe. Nie mam uwag do ich doboru, jeśli przyjąć kryterium natężenie funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Problematyczny jest jednak dobór do dalszych prognoz usług związanych ze wsparciem rodziny przeżywającej trudności opiekuńczo – wychowawcze. Autorka *ex cathedra* decyduje, że będzie to: asystentura rodzinna, placówki wsparcia dziennego, rodziny wspierające. Przy czym te ostatnie z wymienionych trudno uznać za efektywne formy wsparcia społecznego z uwagi na bardzo niski stopień upowszechnienia. W mojej ocenie interesujące byłoby również uwzględnienie poradnictwa socjalnego, prawnego, psychologicznego z uwagi na powszechność tej usługi, jak również ze względu na jej znaczenie w świadczeniu pomocy rodzinie w kryzysie opiekuńczo-wychowawczym. Podsumowując kluczową dla pracy kwestię doboru usług do diagnoz, w pracy brakuje odwołania do merytorycznych argumentów uzasadniających wybór tych a nie innych jednostek (usług) do analizy.

Kontynuując krytyczne uwagi odnośnie przeprowadzonych analiz empirycznych to mam duży niedosyt jeśli chodzi o prognozy zapotrzebowania na usługi w zakresie wsparcia rodziny przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze. Jak tłumaczy Autorka na str. 241 ze względu na małe liczebności podmiotów je świadczących oraz liczne uwarunkowania o charakterze lokalnym i prawnym oddziałujące na skalę ich wdrażania przedmiotem prognozowania była tylko usługa asystentury rodzinnej. Nasuwa się zatem uzasadnione pytanie, dlaczego dobrano do analiz takie usługi, które od początku nie rokowały przeprowadzenia trafnych i rzetelnych prognoz? Przecież już w trakcie podejmowania decyzji o przedmiocie analiz Autorka dysponowała wiedzą o niskiej podaży usług typu rodziny wspierające, czy znacznym zróżnicowaniu terytorialnym placówek wsparcia dziennego. Jeśli zatem nie były one objęte prognozami to nie widzę większego uzasadnienia dla podejmowanych w rozdziale 2 szczegółowych opisów przestrzenno – czasowych tychże usług specjalistycznych.

3. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Pani Mgr Błaszczuk stanęła przed trudnym zadaniem balansowania na gruncie metodologii socjologii, ekonometrii oraz polityki społecznej. Z jednej strony dorobek ekonometrii został w pracy wykorzystany z naddatkiem. Z drugiej strony, po lekturze pracy można uznać, że w najmniejszym stopniu Autorka skorzystała z tradycji badań socjologicznych. Być może warto byłoby uzupełnić pracę o metodykę badań jakościowych przeprowadzając wywiady delfickie lub wywiady grupowe z ekspertami w zakresie polityki społecznej i pracy socjalnej. Ich zasadniczym celem byłaby pomoc w podjęciu decyzji, jakie kategorie usług i w konsekwencji jakie źródła danych mogłyby posłużyć do opracowania trafnych i użytecznych prognoz dezagregowalnych na poziom powiatu. Żeby nie być gołosłownym odwołam się w tym miejscu do ekspertyzy „Opracowanie katalogu wskaźników do Strategii Polityki Społecznej dla Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku” zrealizowanej na zlecenie ROPS w Poznaniu, gdzie planowanie oparto o ekspercki komentarza polityków społecznych.

Ogólnie moja pozytywna ocena tej pracy wynika głównie z faktu, że mamy tu do czynienia z opisem zapotrzebowania na usługi społeczne w oparciu o narzędzie diagnozy, które może znaleźć zastosowanie w każdym samorządzie wojewódzkim i powiatowym w Polsce. Ustalenia empiryczne uzyskane dzięki zastosowaniu służyć mogą opracowaniu dokumentów strategicznych, np. strategii rozwiązywania problemów społecznych, strategii rozwoju powiatu, województwa, lokalnych programów działań na rzecz rodziny lub określonych grup o szczególnych potrzebach.

W pracy warto byłoby również wskazać na podejmowane już próby opracowywania narzędzi diagnostycznych służących samorządom. Przegląd realizowanych inicjatyw, również tych historycznych, służących diagnozie społecznej pozwoliłby lepiej ułożyć pracę w kontekście

praktyki polityki społecznej oraz pokazać mocne strony narzędzia i jego innowacyjność względem innych rozwiązań. Dobry przykładem jest analiza kosztów zaniechania, to narzędzie analityczne używane do oceny potencjalnych strat finansowych lub społecznych, które mogą wyniknąć z niepodjęcia konkretnej działalności lub podejmowania działań. Głównym celem tego narzędzia jest zrozumienie, jakie koszty mogą wystąpić w przypadku zaniechania konkretnych działań, projektów lub decyzji. W praktyce rozwiązanie to było wdrażane w ramach projektu z funduszy Unii Europejskiej, którego liderem było Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, a realizowane było w latach 2012-2014. Gdyby Autorka pokazała jeszcze kilka tego typu przykładów, np. potencjał narzędzia planowania PEST, porównując je z własną propozycją wdrożeniową, czytelnik pracy, w tym piszący te słowa, miałby większą pewność, że praca stanowi oryginalne rozwiązanie.

W większej mierze należałoby skupić się na rekomendacjach dla prowadzenia polityki społecznej i podejmowanych w jej ramach decyzji inwestycyjnych. Opracowany materiał z pewnością może posłużyć do opracowania konkretnych wytycznych dla samorządów. Można zatem powiedzieć, że wiedza o popycie i strukturze usług społecznych szczegółowo przedstawiona w pracy nie została w pełni skonsumowana. Każda z opracowanych prognoz zapotrzebowania na usługi powszechne i specjalistyczne mogłaby kończyć się listą rekomendowanych reform społecznych. Wprawdzie w kilku miejscach Autorka sugeruje kierunek inwestycji społecznych, ale jest to daleko niewystarczające. W mojej opinii wskazanie rekomendowanych zmian czyniłoby zadość projektowi, który ma charakter projektu wdrożeniowego. Jeśli nawet Autorka nie czułaby się na siłach, aby opracować ekspercki materiał dotyczący reform we wskazanych obszarach problemowych, to być może projekt doktoratu wdrożeniowego mógłby zawierać jeszcze jeden etap pracy badawczej polegającej na realizacji badań empirycznych w formie paneli eksperckich, które na podstawie opracowanych

prognoz miałyby wypracować wytyczne dla inkluzyjnych polityk publicznych konkretnych powiatów, czy województwa.

Podsumowując, oryginalność recenzowanej rozprawy polega na przedstawieniu narzędzia szacującego zapotrzebowanie na usługi dla dzieci i młodzieży oraz ich rodzin w województwie łódzkim i jego powiatach. Niewątpliwą wartością rozprawy jest rzetelny, empiryczny opis skali i zakresu potrzeb na usługi publiczne, co może być użyteczne dla instytucji polityki społecznej w identyfikacji obszarów wymagających priorytetowego wsparcia i interwencji.

Praca nie jest wolna od pewnych mankamentów, które zostały omówione w recenzji. Mimo to, kandydatka do stopnia naukowego doktora dysponuje ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie nauki socjologiczne i posiada umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, zgodnie z warunkami określonymi w art. 179 ust. 7 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669) oraz art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2023 r. poz. 742). Wniosuję, wobec tego, o dopuszczenie mgr Magdaleny Błaszczuk do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Przyrząd N. Kul